

Зелиќ: Сите мора да бидат еднакви пред законот!

Му се заблагодарувам на ЦИВИЛ – Центар за слобода за поканата, како и на Министерството за надворешни и европски работи на Република Хрватска кое даде поддршка за еден ваков проект.

Република Хрватска помина различни искуства во својот процес на пристапување на Европската унија, но не само поради ЕУ, туку поради волјата да достигнеме високи демократски стандарди на сите полиња. Би било штета Хрватска да не ги сподели своите искуства, посебно со земјите во регионот, бидејќи мислам дека е во интерес на Хрватска и на другите земји, да имаме демократски развиени земји во регионот за да бидат на приближно или исто ниво и да можеме да соработуваме. Исто така, таа размена на искуства е важна за истите грешки да не ги прават останатите земји и во таа смисла е добро што Министерството за надворешни и европски работи на Хрватска ја препозна важноста да се сподели знаењето и искуствата. Се надевам дека доколку утре на власт во Хрватска дојде нова влада, Центарот за одличност (Centar izvrsnosti) нема да се укине.

Јас денес ќе Ви зборувам за тоа како да се дојде до слободни избори. Во земјите каде имаме слободни избори и високи стандарди, ова се зема здраво за готово, практично, имаме слободни избори, никој не краде, нема потреба за набљудување. Но, и таму, изборниот процес секогаш треба да се унапредува. Јас бев на набљудувачка мисија во Флорида во САД во 2012 година, кадешто во една зрела, стара демократија, има и тоа како многу место за унапредување во избирачкиот процес. Да зборуваме за една Хрватска или за една Македонија.

Во таа смисла, тој изборен процес треба секогаш да се полева, односно, одржува, бидејќи тоа се кривки растенија и преку ноќ може да дојде до намалување на стандардите, ако воопшто сме ги кренале, ама мислам дека се кренати. Секогаш има место за унапредување на процесот.

Сега накратко, мојата колешка Александра, спомна некои меѓународни документи и меѓународни стандарди, јас ја издвојувам општата декларација на УН за човековите права која се однесува на слободни и фер-избори, потоа, документот на СЕС од Копенхаген '90-та година, Кодексот на добра пракса на Венецијанска комисија на ЕП кој детално пропишува какви треба да бидат изборите, разни стручни анализи има многу примери

Ќе пробам да ви прикажам како ние, во Хрватска, остваривме одреден напредок во изборниот процес, како и подигнување на квалитетот, иако тоа воопшто не беше лесно. Јас сум во ГОНГ од 2001 година, работев во време на владеење на неколку влади, некои имале, а некои немале разбирање за важноста на изборниот процес и секогаш велам дека не е лесно и дека ништо не се случува преку ноќ. Ви треба

многу упорност, нерви, барање сојузници и поддршка за да на крај добиете некакви било какви резултати.

Во 1997 година кога е основан, на ГОНГ не му е дозволено да ги набљудува изборите и набљудувачите ни се избркани од изборните места. Зошто? Затоа што во законот не било дозволено непартиско набљудување на изборите. Зошто ги напомавав меѓународните стандарди и документи? Затоа што ГОНГ ги искористи токму тие правни аргументи и со тогашниот Хрватски Хелсиншки комитет кој не е веќе тоа што беше поради моменталната политичка ситуација, се обравивме на Уставниот суд и баравме оцена на тогашните изборни закони. Ние сметавме дека домашното набљудување мора да биде дозволено и Уставниот суд одлучи дека мора да се внесе во законот и домашното набљудување на изборите. Откако ова се случи, успеавме преку „портокаловиот“ (бојата на ГОНГ) амандман, како што ние го нарековме, поднесен од неколкумина пратеници, да го измениме Изборниот закон и да го внесеме домашното набљудување на изборите. Тоа беше акција во 28 градови во кои собиравме потписи и баравме јавна поддршка. Така, ние постигнавме некаков напредок уште на самиот почеток.

Со што сè се соочуваа Хрватска во последните 15 години во однос на изборите? Имавме проблем со пописот на гласачи, со 'гласање' на мртви, проблеми со финансирање на кампањи и финансирањето на партиите... Ние во 2007 ги прогласивме изборите во Хрватска за нетранспарентни и јавно кажавме и предупредивме дека премиерот и лидерот на ХДЗ дозволиле нетранспарентно финансирање. Тоа беа големи случаи на злоупотреба на јавни пари и на крај, се покажа дека сме биле во право и мислам дека ја следите ситуацијата и знаете дека бившиот премиер е денес во притвор, меѓу останатото, поради тој случај.

Јас се надевам дека навистина нешто научивме од тоа и донесовме Закон за финансирање на партиите за изборни кампањи, кој според мене, искрено, е еден од најдобрите денес во Европа. И, ако вие работите нешто такво, може да ви биде добра подлога за донесување на таков закон.

И мојата колешка ја спомна Државната изборна комисија. Само за илустрација за скандалите од 2005, кога утврдивме гласање на мртвите, преку случај кога госпоѓа која починала уште во 2000 година, се „појавила“ на гласачко место и гласала петр години подцна. Денеска во Хрватска не се можни такви случаи, бидејќи го сменивме законот, имаме определни кривични дела за изборниот процес, меѓутоа не би сакал многу да ве оптоварувам со тоа. Мене ми е важно да ставиме акцент на тоа како да дојдеме до слободни избори. Ние можеме да го смениме Изборниот законик и можеме да ги воспоставиме сите потребни институции, но ако немаме соодветно политичко опкружување и развиени демократски стандарди во други подрачја, мислам дека слободни избори не е можно да се организираат.

Гледате колку ние се боревме да добиеме една квалитетна политичка структура, но и тоа не е доволно, тоа е една основна точка од која може да се изградат

слободни и фер избори во демократска средина, каде што гласачот нема да чувствува никаков страв за тоа дали ќе излезе или нема да излезе на избори. Тој мора да има право да не излезе на избори, ако не сака. Никој не смее да ме натера да одам или да не одам на гласање. Тоа се работи кои треба да се нормални, и ние во Хрватска немаме многу такви случаи на државно, но на локално ниво, каде тензиите се малку повисоки има такви случаи.

Мора да постои јасна политичка волја за менување на Изборниот законик, инаку нема ништо што ние можеме да направиме. Изборниот законик, како таков, не е политички потентен, не е тоа прашање како некое од како социјалните, дали нешто ќе се подели или не, и не е толку политички популарно. Затоа, мора да се натера власта навреме да го замени, да се изврши притисок, од експерти, организации... На ГОНГ му беше тешко сам да покрене промени и затоа се здружувавме и градевме платформи со други НВО-а. Кога ќе се здружите полесно е и посериозно ве гледаат и, нормално, не можете да разговарате за менување на Изборниот законик, ако не нудите конкретни решенија. Вие морате да се едуцирате и да гледате компаративна пракса и врз основа на тоа, да предлагате одредени промени и решенија.

Мора да се договарате дали ќе се борите преку парламентарна процедура или со лобирање во ресорното министерство. А, ако сето тоа не успее, тогаш одите на улица. Не мислам притоа на уривање. Ние, на пример, го дочекавме нашиот претседател на владата на улица, и му дадовме материјал и на крај успеавме да се усвојат измени во законот. Секако не само поради тоа што го дочекавме пред Владата, туку тоа беше едно од средствата на притисок. Затоа е битно и организациите во Македонија да работат заедно, да разменуваат искуства и секој да погледне каде е најсилен, и така, здружени можат да направат притисок за изборниот закон што можеби на владеачката гарнитура и е последен на листата... Гледаме дека ни сега не и е главна тема, и добро е што сега се расправа за тоа, на видик има можни решенија...

Важна е улогата на ЕУ и на меѓународната заедница. На ГОНГ најголема помош му даваа Делегацијата на ЕУ, САД, Холандија, Британија..., зашто со нивна помош правевме дополнителен притисок и тоа беше многу корисно. И сега ја користам за да им се заблагодарам.

Јас се надевам дека и во Македонија меѓународната заедница ќе ја одигра или веќе ја игра важната улога, да биде еден од главните играчи кои ќе го сменат законот за избори и за подигање на демократските стандарди во другите подрачја. Затоа е важно да имате добар соговорник што може да ви помогне во договарањето. Ние во Хрватска, како дел од ЕУ, веќе немаме таква поддршка за лобирање, но Вие за среќа, сè уште ја имате, и се надевам дека ќе ја искористите. Важно е меѓународната заедница да ги препознава проблемите и да ја согледа важната улога на граѓанските организации, за да им помогне да се достигнат некои демократски стандарди. Исто така, важно е секоја држава да ги почитува

меѓународните обврски. Значи, ако веќе сме потпишале некој меѓународен документ треба и да се држиме како држава до тој стандард. Всушност, улогата на домашната, но и странската јавност, е да се преиспитува дали одделна држава ги исполнува стандардите. Важно е, исто така, граѓаните да бидат освестени а не поданици, како што ние некогаш сакаме да се пошегуваме во Хрватска. Значи, мора да се борите за своите права и да бидете, на некој начин, коректив на власта, преку самоорганизирање и со аргументација да предупредувате на слабите точки. И тогаш, ќе научите нешто и Вие и институциите. И, важно е во секоја држава да имаме деполитизирани институции.

Кога ја спомнав ЕУ, во Хрватска изборниот закон не беше услов за затварање на поглавјето со судството и јас мислам дека за Македонија, исто така, не е услов, но ние не смееме да забораваме - иако ја мислам дека и ЕУ не заборава – оти има низа други нешта кои се важни за изборите. На пример, кога доаѓа до приговори и жалби, вие морате да имате независно судство, и тоа е тоа. Ако немате независно судство, нема поента од супер среден изборен закон. Така, заштитата на изборното право нема да биде на задоволувачко ниво. Значи, случаите со купување на гласови, со застрашување на гласачи, тоа во Хрватска се кривични дела. ГОНГ може да предупредува, и ЦИВИЛ, и Мост, но државното обвинителство треба да го гони и казни сторителот. Обвинителството мора да си ја врши работата.

И во 2007, ГОНГ повикуваше за вакви работи, но никој не обрнуваше внимание. Кога се смени владата и дојде премиерката Косор, почна со процесуирање. Но, без тие механизми, без тие мали трклаца кои се сите поврзани со изборниот процес, нема да имаме навистина високи стандарди. Затоа, ГОНГ ќе подготви пакет-барања и за новата влада, за унапредување на изборното законодавство, зашто, работата никогаш не е готова.

Јас навистина се надевам дека Вие, овде во Македонија, ќе имате многу успех околу уредување на Изборниот законик, околу постигнување на деполитизација на институциите и на независно судство, како и обвинител кој ќе реагира на пријави и ќе процесуира така да нема недопирливи. Сите пред законот мора да бидат рамноправни.

И она што е ужасно важно, секако е слободата на медиумите! Без медиуми и без новинари нема голем напредок. На ГОНГ медиумите му беа големи сојузници.

Во интерес е и на Македонија и на нејзините граѓани, не само да ги исполните условите на меѓународната заедница и на ЕУ, туку да работите за да има квалитет и демократија во вашата земја. Мислам дека е во корист на Македонија и дека имате право да имате слободни медиуми и слободно новинарство.

Прашање: Кои се конкретните препораки за Македонија од нашите гости?

Ќе почнам со два збора: набљудување и страв. Стравот не оди заедно со демократијата, бидејќи таму кадешто граѓаните имаат страв, постои голем проблем и мора да се прашаме зошто е тоа така? Значи, имаме институции во таа држава кои ги плаќаат граѓаните да ја вршат таа работа: да образуваат, или да овозможуваат здравствени услуги или да се грижат за одбраната, финансиите. И тие, мора да имаат одговорност за својата работа. Очигледно, има проблем со институциите, но мора да имаме медиуми кои ќе предупредуваат на таквите работи. Од друга страна, ни граѓаните не се сите светци, постојат граѓани кои ги кршат законите без разлика дали се политичари, пратеници, но и за таквите личности постојат институции кои треба да ги процесуираат. Значи, и нив ние плаќаме и ако премиерот краде, државниот обвинител треба да покрене процес против него. Или против мене, ако јас крадам...

Често ни се обраќаат граѓаните, како да е ГОНГ полицаец, значи, „дај уапсете го овој или направете го ова, придвижете го она.. Не луѓе, ние сме здружение на граѓани, има институции кои треба да го работат тоа. Затоа треба да ги охрабриме да си ја работат работата.

Што може да направи цивилното општество? Вие можете да кревате врева, но со аргументи. Можам да ви дадам пример како ние го правевме. Владата на Санадер од залихата за - не дај боже, поплави и земјотреси - годишно повеќе од дваесет милиони евра делеше на затворени седници. Владата може да дели, но кои се критериумите и зошто е тоа тајно? Дали се делат на Црвен крст, на пример, или на некој друг таму? Откако ние на тоа инсистиравме, Владата почна да објавува дневни извештаи за затворенте седници. Зашто, ако Хрватска сака да влезе во ЕУ, ако Македонија и Србија сакаат, ОК, повелете усвоете ги критериумите. Кај нас тоа е менталитет на политичката елита, и таа и тоа како внимава на препораките на меѓународната заедница.

Ние, на пример, се уште не знаеме зошто нашиот премиер даде оставка. Тоа е енигма, некои шпекулираат дека е под притисок на меѓународната заедница, јас не знам, но важно е тој набљудувачки процес да продолжи. Јас и изборниот процес го гледам само како дел од тој демократски процес. Сите земји можат да дојдат до демократска криза, Хрватска може да дојде до демократска криза преку ноќ, видете што се случува со Унгарија... Битно е тоа набљудување, битна е граѓанската храброст. Јас ги разбираам граѓаните кои немаат храброст во некои земји, можам да разберам, но стравот е неприфатлив во било која форма, граѓаните не смеат да се плашат... Во Хрватска на локални избори граѓаните ни се јавуваат и велат дека се плашат од некој локален шериф, значи, не се плашат од Владата или Министерството, но имаат локален шериф... Има супер градоначалници, но секогаш има исклучоци, кои се закануваат дека некој ќе ја загуби работата, концесијата за плажата... Мали работи, но битни работи за животот. Системот мора да функционира, набљудувањето мора да постои и стравот не смее да постои...

Прашање: Како да се има доверба во цивилниот сектор кога постојат бројни фиктивни НВО, под патронат на власта?

Едно од темелните права е слобода на здружување. Во хрватска е загарантирано правото на слобода на здружување и дозволено е слободно набљудување на изборит. Ние сметаме дека е важно што поголем број актери да се самоорганизираат. Значи, ние во ГОНГ не сакаме само ние да ги набљудуваме изборите, сакаме што повеќе организации да набљудуваат избори, но под одредени услови: да бидат едуцирани, да почитуваат одредени стандарди. И секако, ако излезете во јавност и речете дека сакате да набљудувате и дека имате едуцирани набљудувачи, прво што мора да кажете е кој ве финансира! Тоа е минимум пристојност, тоа се некои минимални хигиенски мерки кога излегувате во јавност и се занимавате со јавноста. Ако кажете дека ќе ги набљудувате објективно изборите, тогаш треба да ве интересира изборниот процес и да знаете што набљудувате, како набљудувате и како известувате... Домашното набљудување е важно како би се превенирале манипулациите и би се откриле истите, како граѓаните би имале доверение во изборните процеси. Ако видите релевантни граѓани како набљудувачи, тогаш можете да се надевате дека се е ОК на тоа избирачко место и дека има некој кој може да реагира.

Важни се и странските набљудувачи, тие често имаат многу добра инфраструктура и можат да дојдат подготвени и во поголеми број и на повеќе места, но важно е и тие да бидат едуцирани.

Е сега, ако некаде се појават тие фиктивни организации, јавноста треба да ги испитува нивното работење и да ги поставува прашањата: кој ве финансира, како сте организирани, исто како што ги преиспитува политичарите

Во Хрватска имавме случај со организацијата: „Семејство“ која реши да ги набљудува изборите и не прашаа нас на пресконференција дали мислиме дека имаме конкуренција, Ние одговоривме – не, колку повеќе набљудувачи, толку подобро. Но, сакавме да знаеме кој ги финансира и како се едуцирани нивните набљудувачи. Ќе повторам, колку повеќе набљудувачи, толку подобро, но да набљудуваат под одредени услови и да се придржуваат до меѓународните стандарди.